
УДК 343.1

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.19>

orcid.org / 0000-0001-9339-6769

© Гресь Д.О., 2024

Д.О. Гресь

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ
КРИПТОВАЛЮТИ: СУЧАСНІ
ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНОГО ТА
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ**

D. Hres

**PECULIARITIES OF CONDUCTING A
SEARCH IN CRIMINAL
PROCEEDINGS RELATED TO
ILLEGAL CRYPTOCURRENCY
TRAFFICKING. CURRENT TACTICAL
AND PROCEDURAL ISSUES**

Анотація. У статті розглядається поняття та завдання обшуку. Підкреслюється, що обшук є однією з важливих слідчих (розшукових) дій, яка дозволяє отримати доказову інформацію у кримінальному провадженні. Зазначається, що обшук у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюти є складною слідчою (розшуковою) дією, яка має свої особливості. Автори приходять до висновку, що обшук у кримінальних провадженнях вказаної категорії потребує ретельної підготовки слідчих, яка полягає у розробленні покрокового плану дій. Розглядаються проблеми вилучення в ході проведення обшуку незаконно здобутої криптовалюти. Авторами підкреслюється, що з точки зору криміналістичної тактики, вилучення криптоактивів необхідно проводити із залученням працівників Департаменту кіберполіції Національної поліції України та спеціалістів у сфері комп'ютерних технологій. Зазначається, що на теперішній час відсутні типові тактичні та методичні рекомендації проведення обшуку у кримінальних провадженнях даної категорії. У статті пропонуються практичні рекомендації, методика вилучення незаконно здобутої криптовалюти. Відзначається, що перш за все вилучаються електронні носії інформації (персональні комп'ютери, flash-карти, апаратні криптогаманці), предмети та документи, які можуть зберігати відомості про seed-фразу або фразу відновлення для створення резервної копії криптогаманців. Підкреслено про необхідність створення центрального органу вико-

навчої влади із спеціальним статусом, що буде здійснювати державну політику у сфері управління незаконно здобутою криптовалютою. Автори приходять до висновку, що вирішення проблемних питань, пов'язаних із проведенням обшуку та вилученням криптоактивів потребує чіткого врегулювання у кримінальному процесуальному законодавстві.

Ключові слова: обшук, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом криптовалюти, комп'ютерні злочини, криптовалюта, криптоактив, віртуальний актив, блокчейн, криптогаманці, аналітичні інструменти, вилучення криптовалюти.

Annotation. The article examines the concept and objectives of a search. It is emphasised that a search is one of the most important investigative (detective) actions which allows obtaining evidential information in criminal proceedings. It is noted that a search in criminal proceedings related to illicit cryptocurrency trafficking is a complex investigative (detective) action which has its own peculiarities. The authors come to the conclusion that a search in criminal proceedings of this category requires careful preparation of investigators, which consists in developing a step-by-step action plan. The article also examines the problems of seizure of illegally obtained cryptocurrency during a search. The authors emphasise that from the point of view of forensic tactics, the seizure of crypto assets should be carried out with the involvement of employees of the Cyber Police Department of the National Police of Ukraine and specialists in the field of computer technology. It is noted that currently there are no standard tactical and methodological recommendations for conducting a search in criminal proceedings of this category. The article offers practical recommendations and a methodology for seizing illegally obtained cryptocurrency. It is noted that, first of all, electronic media (personal computers, flash cards, hardware crypto wallets), objects and documents that can store information about the seed phrase or recovery phrase for creating a backup copy of crypto wallets are seized. The author emphasises the need to create a central executive body with a special status that will implement the state policy in the field of management of illegally obtained cryptocurrency. The authors come to the conclusion that solving the problematic issues related to the search and seizure of cryptoassets requires a clear regulation in criminal procedural legislation.

Keywords: search, criminal offences related to illegal cryptocurrency trafficking, computer crimes, cryptocurrency, cryptoasset, virtual asset, blockchain, crypto-wallets, analytical tools, cryptocurrency seizure.

Постановка проблеми. Однією з найбільш результативних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних з обігом криптовалюти є обшук.

Найчастіше обшук проводиться при розслідуванні комп'ютерних злочинів (майнінг, створення, використання, збут шкідливого програмного забезпечення, несанкціонований доступ до комп'ютерних мереж тощо), шахрайства, правопорушень пов'язаних з відмиванням та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму.

Обшук виступає головним джерелом отримання доказів у кримінальних провадженнях даної категорії.

Під час проведення обшуку та за його результатами можливо встановити істотні обставини вчинення кримінального правопорушення, виявити та вилу-

чити незаконно здобуту криптовалюту, зняряддя вчинення злочину у вигляді електронних носіїв інформації та іншого обладнання.

Однак, з огляду на специфічний об'єкт пошуку, на практиці під час проведення обшуку у слідчих та оперативних підрозділів виникають певні складнощі, у тому числі з її вилученням. Перш за все, це пов'язано з недостатнім володінням слідчо-оперативних працівників спеціальними знаннями в даній галузі, відсутністю законодавчо закріпленого процесуального порядку, а також типових тактичних та методичних рекомендацій. Враховуючи викладене, питанню особливостей проведення обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюту мають бути приділені подальші ґрунтовні дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі, існують численні наукові праці, об'єктом дослідження яких є криптовалюта. Такими науковцями, як Д. Казначеевою, А. Ковальчук, К. Олійник, А. Проценко, С. Стеценка, Д. Пашко, О. Дорош, О. Гладун та іншими, досліджувались питання правового статусу та регулювання криптовалюту. Разом з тим, на теперішній час повною мірою залишається не дослідженим питання щодо особливостей проведення обшуку та вилучення незаконно здобутої криптовалюту. За таких обставин вказане питання потребує наукового вивчення, а тому проведена робота є актуальною.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження процесуальних та практичних питань, які виникають при проведенні обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюту, розробка тактичних рекомендацій щодо порядку вилучення криптоактивів, а також надання обґрунтованих пропозицій в частині вдосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства, обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування зняряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукованих осіб (ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України).

На думку науковця І.В. Гловюка обшук є однією з невербальних слідчих дій, яка являє собою досить ефективний засіб збирання та перевірки доказів під час розслідування в кримінальному провадженні [1, с. 142].

Кожен обшук у тактичному відношенні індивідуальний. На його підготовку та проведення впливають особливості конкретного кримінального провадження.

Основною метою проведення обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюту є пошук та подальше вилучення віртуальних активів, електронних носіїв інформації (персональні комп'ютери, flash-карти, апаратні криптогаманці), предметів та документів, які можуть збе-

рігати відомості про seed-фразу або фразу відновлення для створення резервної копії криптогаманців.

Успіх обшуку значною мірою визначається якістю його підготовки. При підготовці до проведення обшуку у кримінальних провадженнях даної категорії важливим етапом є виявлення та аналіз транзакцій. Використовуючи аналітичні платформи, правоохоронні органи здійснюють моніторинг криптовалютних транзакцій. Наприклад, використання таких інструментів як Chainalysis або Elliptic допомагає відстежити походження та маршрут криптовалют, ідентифікувати власників адрес.

Аналітичний інструмент «Crystal Expert» за введеною адресою надає інформацію про категорію володільця адреси (сервіс мікшування), поточний баланс, кількість транзакцій, поточний стан, дати першої і останньої активності, величину ризику (Risk Score) щодо ймовірної участі у кримінальній діяльності і кримінального походження коштів.

Особливого значення набуває співпраця з криптовалютними біржами, які на запит правоохоронного органу також можуть надавати інформацію про користувачів та криптовалютні транзакції. Виявлення та аналіз транзакцій дозволить вже на підготовчому етапі розуміти, який вид криптовалюти розшукується, на рахунку якої криптовалютної біржі вона знаходиться, на яких криптовалютних гаманцях вона ймовірно може зберігатися.

На основі матеріалів кримінального провадження і відомостей, отриманих в процесі слідчих, оперативно-розшукових заходів, слідчий вже на підготовчому етапі повинен виробити лінію поведінки на місці обшуку, намітити тактику пошукових дій, покроковий алгоритм дій щодо вилучення незаконно здобутої криптовалюти, в залежності від виду криптогаманців, на якому вона може зберігатися.

Залежно від під'єднання до інтернету виділяють гарячі та холодні гаманці.

Холодні гаманці є найбезпечнішим способом зберігання криптовалюти, оскільки вони зберігають приватні ключі поза мережею Інтернет [2].

До холодних гаманців відносяться:

1) апаратні гаманці, які мають фізичну форму, зовнішньо схожі на USB-накопичувач (наприклад гаманець Ledger SAS) або кредитну картку (наприклад гаманець Coolwallet Pro).

Для правоохоронних органів перевагою виявлення під час проведення обшуку вищевказаних гаманців є можливість переглянути, які криптовалюти та баланси наявні у особи, увійшовши у відповідний додаток.

2) паперові гаманці (Paper Wallet) – це аркуш паперу, роздрукований на принтері і містить Private Key до адреси (гаманцю) в Blockchain-системі. Також він може містити сид-фразу цифрової валюти [3].

У випадку зберігання криптовалюти на апаратних або паперових гаманцях, слідчому під час проведення обшуку достатньо вилучити цей вид гаманця, обмеживши таким чином доступ до нього.

Проте, одного лише фізичного вилучення даного виду гаманця недостатньо, оскільки існують способи відновлення доступу володільця до нього, яке звичайно потребує певного часу.

Наприклад, можливо придбати новий гаманець Ledger та за допомогою фрази відновлення повернутися до звичайної роботи. Тому в даному випадку слідчому потрібно не гаяти часу із зверненням до суду з клопотанням про накладення арешту на криптовалюту із заборонаю її відчуження та розпорядження.

Гарячі гаманці – це онлайн-гаманці, які доступні через Інтернет [2].

До гарячих гаманців відносяться:

1) настільні (десктопні, програмні) – це програмне забезпечення, яке завантажується та встановлюється на комп'ютер і дозволяє зберігати криптовалюту та керувати нею.

2) мобільні гаманці – це програми, які можна завантажити та встановити на смартфон або планшет, і які дозволяють управляти криптовалютою будь-де.

3) браузерні або веб-гаманці – гаманці, доступ до яких можна отримати через веб-браузер, і які часто надаються криптовалютними біржами або сторонніми провайдерами гаманців [4].

Якщо із вилученням криптовалюти, яка зберігається на холодних гаманцях особливо не виникає складнощів, то питання вилучення криптовалюти з гарячих гаманців є значно складнішим та проблематичним. Вилучення смартфонів, жорстких дисків тощо, на яких завантажено відповідне програмне забезпечення, не дасть правоохоронним органам впевненості у відсутності повного доступу зловмисника до криптогаманця, оскільки доступ до гаманця можна здійснити через інший пристрій.

В такому випадку найбільш вигідним для сторони обвинувачення є вилучення криптовалюти, шляхом її перерахування під час проведення обшуку на спеціальний підконтрольний рахунок.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то у таких країнах, як США, Франція правоохоронними органами можуть створюватися спеціальні рахунки на криптобіржах для зберігання конфіскованих активів. У Франції конфіскована криптовалюта зберігається на апаратних або інших видах холодних гаманців, задля забезпечення максимального рівня безпеки активів.

Щодо нашої країни, то на теперішній час відсутні будь-які норми, які б регулювали порядок створення правоохоронними органами спеціальних рахунків та переказ вилучених під час проведення обшуку криптоактивів.

Не дивлячись на відсутність законодавчого регулювання вказаного питання, на практиці правоохоронні органи застосовують процедуру переводу виявлених під час обшуку криптоактивів на свої підконтрольні крипторахунки.

Проте, існує велика вірогідність, що сторона захисту буде переконувати суд про явну недопустимість речового доказу у вигляді криптовалюти, оскільки її вилучення здійснювалось не передбачуваним законом способом.

Тому на сьогодні вкрай необхідне прийняття норм, які б регулювали порядок вилучення віртуальних активів, у тому числі шляхом їх переказу на спеціальні рахунки правоохоронних органів.

Авторами пропонується передбачити створення центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом, що здійснюватиме державну політику у сфері управління незаконно здобутою криптовалютою, на кшталт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА). Вказаний орган забезпечував би не лише управління арештованими криптоактивами, а й здійснював контроль щодо стану та використання віртуальних активів, вилучених правоохоронними органами на свої спеціальні рахунки.

Варто зазначити, що успіх вилучення криптовалюти з гарячого гаманця залежить від взаємодії володільця криптовалюти зі слідчим, яка полягає у добровільному переведенні особою на криптогаманець правоохоронних органів криптоактивів, які підлягають вилученню.

В іншому випадку, коли особа не надає слідчому назву логіну чи облікового запису, паролі доступу до гаманця, виникає необхідність у пошуку приватних ключів, мнемонічної фрази (seed-фрази або фрази відновлення), а також інших даних, які дозволять отримати доступ як до холодних, так і до гарячих гаманців. Для розуміння, приватний ключ – це набір випадково згенерованих символів, який дає доступ до активів на блокчейні та використовується для підписання транзакцій [5].

Приватний ключ зазвичай виглядає наступним чином [6]:
afdfd9c3d2095ef696594f6cedcae59e72dcd697e2a7521b1578140422a4f890.

Seed-фраза (вона ж – відновна фраза, мнемонічна фраза, сид-фраза або просто сид) – це набір слів (від 12 до 24 слів), необхідних для відновлення гаманця. Вона генерується на пристрої користувача в момент створення гаманця і залишається незмінною протягом всього часу його використання [7].

Сід-фраза, приклад з 12 слів: correct horse battery staple yellow mango winter fox bridge jacket silent uncle [8].

За описаних вище обставин, з метою забезпечення ефективного проведення обшуку у кримінальних провадженнях вказаної категорії, слідчий поряд зі своїми професійними знаннями, повинен мати необхідний рівень знань та навичок у сфері обігу криптовалюти та у галузі застосування блокчейну.

Поряд з цим, виникає тактична необхідність у проведенні обшуку за участю оперативного підрозділу – Департаменту кіберполіції Національної поліції України, який займається аналітикою та супроводженням кримінальних проваджень, де існують зв'язки з криптовалютою.

Крім того, проведення обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюти необхідно проводити із обов'язковим залученням відповідно до ст. 71 КПК України спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій, ІТ, чиє сприяння дозволить швидко оглянути технічні пристрої, вилучити віртуальні активи, зафіксувати отриману інформацію.

Ключовим та завершальним етапом проведення обшуку є документування його результатів.

Основним засобом фіксації обшуку є протокол, який повинен відображати хід та результати слідчої (розшукової) дії. Загальні вимоги, яким повинен відповідати протокол обшуку, закріплені у ст. 104 КПК України.

У разі вилучення в ході обшуку криптоактивів, слідчим у протоколі мають бути чітко зазначені такі дані: назва криптовалюти, її кількість, дані електронних гаманців, на яких вона знаходиться, назва логіну чи облікового запису, на якому криптовалюта знаходиться, паролі доступу до нього та ідентифікатори нових електронних гаманців органів досудового розслідування, на які криптовалюту переведено, якщо таке мало місце. Крім того, у протоколах, залежно від конкретних обставин та особливостей гаманців і блокчейнів, за умови технічної можливості, мають бути вказані хеші транзакцій та час їх проведення, ідентифікатори гаманців, з яких та на які проводилися транзакції [9, с. 184].

Від повноти та об'єктивності документування ходу та результатів обшуку залежить доказове значення цієї слідчої (розшукової) дії.

З аналізу судової практики вбачається, що нерідко суди визнають протоколи обшуків неналежним доказом, оскільки слідчими допускаються при їх оформленні суттєві помилки, наприклад такі як не зазначення номера кримінального провадження, відсутність детального опису вилученого майна, не зазначення спеціалістів, які приймали участь під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Отже, наявність типових тактичних прийомів та правильне їх застосування слідчими дозволить підвищити результативність проведення обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюти.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, обшук – це слідча (розшукова) дія, яка є важливою не тільки з точки зору збирання доказів, але й найбільш складною з точки зору дотримання процесуальних норм.

Обшук у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом криптовалюти має свої особливості підготовки та фактичного проведення.

З метою підвищення в слідчій практиці ефективності та результативності обшуку у кримінальних провадженнях даної категорії авторами наголошується на необхідності:

- розроблення типових тактичних та методичних рекомендацій щодо порядку проведення обшуку та вилучення незаконно здобутої криптовалюти;
- законодавчого врегулювання порядку створення спеціальних рахунків правоохоронних органів на криптовалютних біржах або криптовалютних гаманцях;
- законодавчо закріпленої можливості на переказ виявленої під час проведення обшуку криптовалюти на підконтрольні спеціальні рахунки правоохоронців;
- створення органу зі спеціальним статусом *за аналогом установ з повернення та управління активами*.

Беззаперечно, що на сьогодні вирішення вищевказаних питань неможливе без відповідних законодавчих змін, передусім в частині визначення правового статусу криптовалюти в Україні.

Тому, вказані питання потребують подальшого наукового дослідження та усунення недоліків у правозастосовній практиці.

Література

1. Гловюк І.В. Проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку (у розрізі новел КПК України). Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. №14. С. 141-149.
2. Криптогаманці: Огляд видів і як обрати ідеальний для вас. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/kriptogamanci-vidi-ta-yakii-vibrati-4Abao#heading-2-951>.
3. Паперовий гаманець для криптовалют. URL: <https://fullcartridge.com.ua/uk/blog/crypto-paper-wallet/>.
4. Які бувають гаманці для криптовалют? URL: <https://blog.whitebit.com/uk/types-of-crypto-wallets/>.
5. Що таке приватний ключ: пояснюємо простими словами? URL: <https://blog.whitebit.com/uk/what-is-a-private-key-in-crypto/#heading-0>.
6. Що таке приватний ключ/seed-фраза. URL: <https://www.okx.com/ua/help/what-is-a-private-key-seed-phrase>.
7. Seed-фраза або Фраза Відновлення: все, що вам потрібно знати. URL: <https://trusteeglobal.com/academy/seed-fraza-abo-fraza-vidnovlennya-vse-shho-vam-potribno-znaty/>.
8. Що таке сід-фраза і чому вона важлива? URL: <https://blog.whitebit.com/uk/what-is-a-seed-phrase/>.
9. Мовчан А. В., Козій В.В. Основи розслідування злочинів щодо незаконного заволодіння криптовалютою. Наука і правоохорона. 2022. № 4. С. 178-188.